

УДК 330.3. 635.21

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ КАРТОПЛЯРСТВА
В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ****Федуняк І.О., к.е.н.***Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів
і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут»*

Стаття присвячена проблемі дослідження теоретичних аспектів економічних основ та практичних засад формування ефективного виробництва картоплі у сільськогосподарських підприємствах, а також обґрунтовано стратегію щодо його підвищення. Досліджено сучасний стан, проблеми і тенденції розвитку галузі картоплярства у Тернопільській області, проаналізовано та визначено ефективність виробництва картоплі у сільськогосподарських підприємствах. Як свідчать матеріали дослідження, навіть за різноманіття форм і методів господарювання домінуюча роль все ж належить великому товарному виробництву, яке в силу своїх переваг дає змогу ефективніше використовувати обмежені виробничі ресурси. Встановлено, що зменшення виробництва картоплі зумовлено переходом сільськогосподарських підприємств до вирощування культур, які менш примхливі до природніх умов та мають стабільні канали реалізації. Обґрунтовано, що одним з найважливіших напрямків підвищення прибутковості галузі є збільшення великотоварного виробництва української насінневої продукції, що позитивно вплине на кінцевий фінансовий результат господарювання. Зроблено висновки, що ключовими складовими формування конкурентоспроможної агропродукції галузі картоплярства України мають стати підвищення її якості до рівня світових стандартів із докорінною зміною системи заготівлі та зберігання продовольчої картоплі.

Ключові слова: галузь картоплярства, великотоварне виробництво, урожайність культури, валовий збір, канали збуту, рентабельність, ефективність виробництва

UDC 330.3. 635.21

**THE MODERN STATUS AND DYNAMICS OF THE DEVELOPMENT
OF KAPLOPRY IN AGRICULTURAL ENTERPRISES****Feduniak I., Ph.D in Economics***SS of NULES of Ukraine "Berezhany Agrotechnical Institute"*

The article is devoted to the problem of studying the theoretical aspects of economical foundations and practical principles of formation of efficient potato production in agricultural enterprises, as well as a strategy for its increasing. The modern state, problems and tendencies of the development of the potato industry in the Ternopil region are investigated; the efficiency of potato production in agricultural enterprises is analyzed and determined. According to the materials of the study, even for the diversity of forms and methods of management, the dominant role nevertheless belongs to the

large commodity production, which, because of its advantages, makes it possible to use more efficiently limited production resources. It was established that reduction of potato production is due to the transition of agricultural enterprises to growing crops less sensitive to natural conditions and stable channels of realization. It is substantiated that one of the most important directions of increasing profitability of the industry is the increase of large-scale production of Ukrainian seed products, which will positively affect the final financial result of management. It is concluded that the key components of the formation of competitive agroproducts of Ukrainian potato fields should be to increase its quality to the level of world standards with a radical change in the system of harvesting and storage of food potatoes.

Keywords: branch of potato, large-scale production, productivity of crops, gross production, sales channels, profitability, efficiency of production.

Актуальність проблеми. Ґрунтовні зміни в господарському механізмі України, зумовлені переходом до ринкової економіки, визначили потребу створення підприємствами такого інструментарію, що сприятиме реалізації принципів ринкових відносин, забезпечить їм стабільне положення та конкурентоспроможність на ринку.

Сучасна економічна політика держави повинна сприяти удосконаленню організаційно-правових умов становлення всебічно розвинутого конкурентоспроможного виробництва сільськогосподарської продукції. Забезпечення такого вектора розвитку значною мірою залежить від практичного функціонування первинних ланок сільськогосподарського виробництва.

Аналіз останніх наукових досліджень. Внесок у підвищення ефективної діяльності в галузі картоплярства як у теоретичному, так і в практичному плані здійснили такі вчені, як А. Бондарчук, Н. Буняк, В. Вітенко, М. Власенко, М. Калінчик, А. Кобилкін, В. Кононученко, О. Крупа, В. Куценко, Р. Лавров, О. Маслак, Л. Мех, М. Молоцький, О. Положенець, Є. Ходаківський та інші.

Віддаючи належне науковому доробку дослідників, необхідно зазначити, що на сучасному етапі розвитку галузі картоплярства залишаються невирішеними проблеми формування собівартості, прибутку та рентабельності, а також забезпечення покращення показників ефективності виробництва картоплі під впливом різноманітних факторів.

Мета роботи: дослідження та аналіз виробництва картоплі сільськогосподарськими підприємствами Тернопільської області у

динаміці за останні роки з обґрунтуванням теоретичних положень щодо підвищення ефективності галузі.

Викладення основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах господарювання основними проблемами картоплярства є: відсутність спеціалізованого виробництва, низька матеріально-технічна забезпеченість галузі технікою, добривами, засобами захисту; висока ресурсомісткість виробництва, складності із збутом вирощеної продукції через відсутність налагодженої системи збуту, відсутність повноцінного ринкового середовища і нерегульованість взаємовідносин інфраструктурних суб'єктів ринку картоплі.

З метою стабілізації виробництва, поліпшення якості та створення оптового ринку картоплі необхідно забезпечити: застосування досягнень науково-технічного прогресу, збільшення площ посадки картоплі в сільськогосподарських підприємствах і фермерських господарствах та переорієнтацію їх на спеціалізовані господарства, створення сучасного комплексу елементів інфраструктури ринку; вдосконалення організаційної структури насінництва; кооперацію виробників, спрямовану на створення насінницьких, постачальницьких, збутових та інших об'єднань; завоювання зовнішнього ринку шляхом підвищення конкурентоспроможності картоплі та створення і модернізації переробних підприємств [1].

Аналіз регіонального ринку проведено на основі дослідження обсягів споживання і виробництва картоплі у Тернопільській області, оскільки вона є однією із провідних у вирощуванні даного продукту та до 2014 р. входила до десятки областей із найбільшим валовим виробництвом картоплі. Сприятливе географічне розташування області забезпечує необхідні умови для розвитку рослинницької галузі.

Одним із ключових завдань аграрної реформи є розвиток багатоукладності сільського господарства, що передбачає співіснування різних за розміром і формою власності господарств. Як свідчить передова світова практика, навіть за різноманіття форм і методів господарювання домінуюча роль все ж належить великому товарному виробництву, яке в силу своїх переваг дає змогу ефективніше використовувати обмежені виробничі ресурси.

Враховуючи незначну роль сільськогосподарських підприємств у виробництві картоплі, не слід все ж применшувати їх значення у

подальшому розвитку галузі, в тому числі на інноваційній основі. Уже сьогодні ми можемо спостерігати процес зменшення площ під картоплею в окремих сільськогосподарських підприємствах.

Пропозицію продукції у досліджуваній області забезпечують як сільськогосподарські підприємства, так і господарства населення (табл. 1).

Таблиця 1 – Основні показники виробництва картоплі в Тернопільській області усіма категоріями господарств

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилен-ня 2016 р. до 2012 р., +,-
Зібрана площа, тис. га	65,8	63,1	63,5	57,9	58,6	-7,2
Урожайність, ц/га	195	191	202	160	168	-27
Валовий збір, тис. т	1284,6	1206,2	1282,7	927,8	987,0	-297,6

Проаналізовано на основі даних джерела [2]

У 2016 році валовий збір картоплі в Тернопільській області значно зменшився у порівнянні із попередніми роками та склав 987 тис. тонн. Причинами цього стало зменшення зібраних площ на 7,2 тис. га та зниження середньої врожайності культури у 2016 році на 27 ц/га. При вищій урожайності культури можна максимізувати валовий збір з меншої площі. Це дуже важливо зараз, коли посівні площі під культурами зменшуються.

Головними товаровиробниками картоплі в краї залишаються господарства населення, на долю яких припадає 96,2 % виробництва всієї культури, що на 5,7 % більше ніж у 2012 р, це говорить про певне зменшення товарного виробництва якісної продукції в підприємницьких структурах області, а саме з 9,5 % в 2012 р. до 3,8 в 2016 році [2].

Урожайність – це якісний показник, на рівень якого впливає багато факторів. Найважливішою умовою підвищення урожайності культур є внесення органічних і мінеральних добрив. Урожайність картоплі та інші показники її виробництва значною мірою визначаються дією природних чинників, ключовим серед яких є якість земельних ресурсів (табл. 2).

Технічний дефолт однієї з найбільших агрохолдингових компаній України, основна діяльність якої зосереджена на території Тернопільської області призвів до скорочення виробництва картоплі та зменшення фінансування по догляду за даною культурою і, як наслідок, різкого зниження урожайності. Загалом по області за 2016 рік аграрні підприємства збирали в середньому по 165 ц картоплі з гектару.

Таблиця 2 – Порівняльний аналіз урожайності картоплі в аграрних підприємствах та особистих селянських господарствах Тернопільської обл., ц з 1 га

Виробники картоплі	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016 р. до 2012 р., +/-
Аграрні підприємства	231	341	329	169	165	-66
Особисті селянські господарства	192	182	191	160	169	-23

Джерело: проаналізовано на основі джерела [2].

В області реалізується лише незначна частка вирощеної картоплі, а саме та частка, яка в основному припадає на сільськогосподарські підприємства (рис. 1).

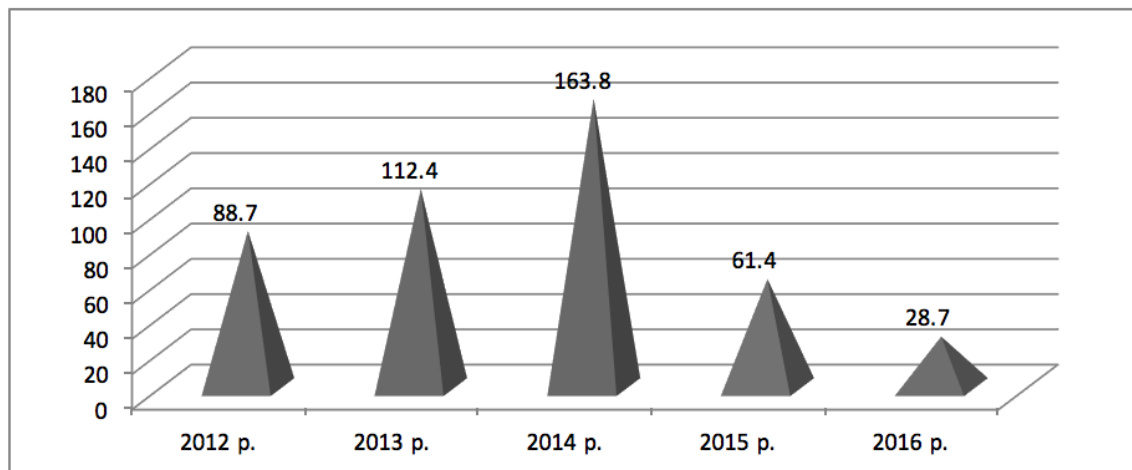

Рис. 1 Реалізація картоплі сільськогосподарськими підприємствами, тис. тонн
Розроблено на основі даних джерела [2]

Обсяги зменшення виробництва картоплі в 2016 р. зумовлені переходом сільськогосподарських підприємств на розширення виробництва продукції інших видів.

Для ефективного виробництва продукції картоплярства, підприємствам необхідно знати обсяг і структуру попиту, вони мають бути впевнені у каналах збуту своєї продукції і своєчасному одержанні коштів. Важливим напрямом, який міг би підвищити попит на продукцію є використання на переробку. Однак невелика кількість переробних крохмале-патокових підприємств і відсутності ліній з переробки картоплі на спиртових заводах Тернопільської області зменшує попит.

Доведення продукції до споживача вважається кінцевим етапом процесу виробництва і є також кінцевою стадією по кожному обігу коштів. Ефективність показників діяльності підприємства залежить в повній мірі не тільки від виробничих показників, але і від результатів реалізації продукції.

Показниками, які визначають величину виручки від реалізації продукції виступають кількість та ціна, на яку впливають якісні параметри продукції, строки реалізації та величина попиту, як основні джерела прибутковості (табл. 3).

Таблиця 3 – Результати реалізації картоплі сільськогосподарськими підприємствами в 2012 – 2016 рр.

Роки	Ціна реалізації, грн/т	Собівартість, грн/т	Прибуток, збиток «-», грн/т
2012	1462,0	1910,0	-448,8
2013	1896,0	1454,0	442,0
2014	2328,5	2451,0	-122,5
2015	1822,0	1458,0	364,5
2016	1200,6	1927,6	-727,0

Проаналізовано на основі даних джерела [3]

Аналіз даних показав, що собівартість виробництва картоплі в сільськогосподарських підприємствах за досліджуваний період змінювалася, як в сторону збільшення, так і в сторону зменшення, а саме найнижчим показник собівартості був в 2012 р. і становив 1910 грн за тонну, найвищого рівня він досяг в 2014 р., і відповідно становив 2451 грн за тонну. Найбільший чистий прибуток від реалізації даної культури господарства отримували в 2013 році, який становив 442 гривні за тонну.

Аналізуючи показник рентабельності, який більш точно відображає результативність господарської діяльності, оскільки характеризує ефективність роботи в цілому – бачимо, що відбулася негативна тенденція, яка призвела не тільки до зниження рентабельності, але і до збитковості виробництва, яка в 2016 році встановилася на позначці 39,9 %.

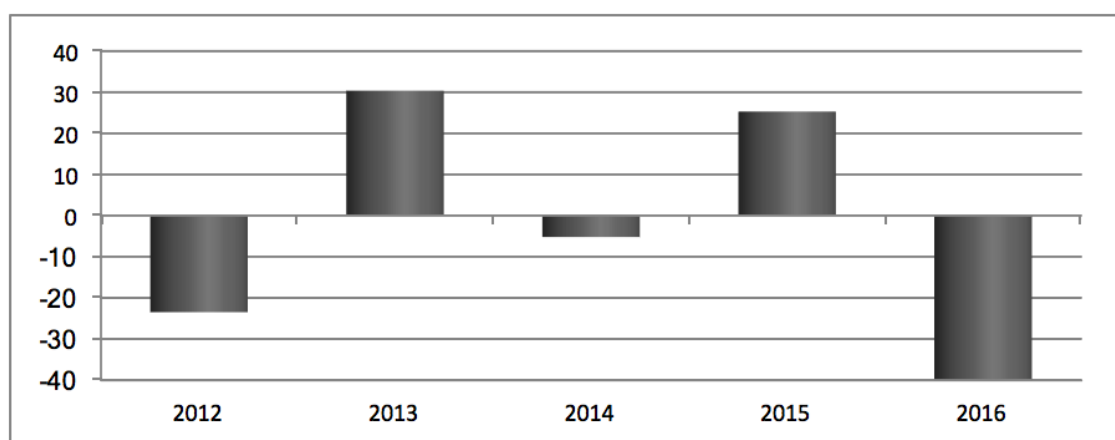

Рис. 2 – Динаміка рівня рентабельності продукції картоплярства в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської обл., %

Розроблено на основі даних джерела [3]

Необхідно відмітити, що урожайність картоплі в Україні навіть у фермерів в кращі роки не перевищує 25-27 т/га, тоді як поріг прибутковості – 30 т/га. Щоб урожайність не зменшувалася, промислові картоплярі змушені інвестувати у кожен гектар посадок 90-100 тис. грн. У собівартості фермерської картоплі імпортні компоненти займають значну частку, оскільки майже все насіння картоплі – імпортне. Переважно постачальники – це Франція та Нідерланди [4].

Рентабельність виробництва в рослинництві, так само як і в сільськогосподарському виробництві в цілому, формується під впливом багатьох факторів. Виділяють низку чинників, що впливають на формування рентабельності сільськогосподарського виробництва. По-перше, внутрішні чинники: матеріально-технічні, організаційно-управлінські, фінансові, кадрові. По-друге, зовнішні чинники – ринкові, адміністративні, зовнішньоекономічні.

Зрозуміло, що неможливо досягти однакового рівня рентабельності для всіх сільськогосподарських культур, однак певні кроки щодо уникнення зниження рівня рентабельності тих чи інших культур потрібно робити. Це є необхідним перш за все в зв'язку з тим, що у виробничій структурі сільського господарства України продукція рослинництва займає близько 65%, а експортні можливості вітчизняного рослинництва відомі в усьому світі [5].

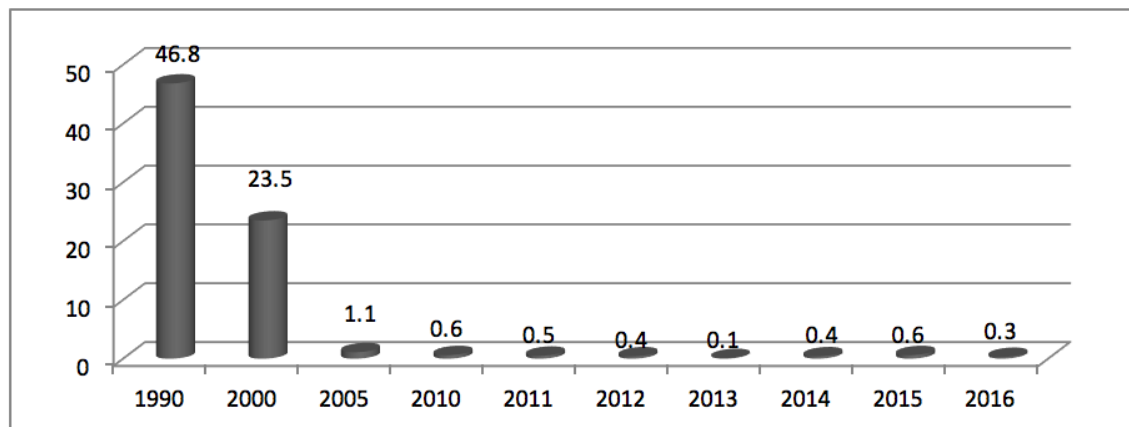
Основними напрямками збільшення виробництва продукції галузі є насамперед підвищення ефективності використання землі, у тому числі за рахунок використання науково обґрунтованого чергування вирощуваних культур, удосконалення структури посівних площ та підвищення урожайності, збільшення обсягів застосування органічних і мінеральних добрив, засобів захисту рослин тощо.

Хімізація сільськогосподарського виробництва – один з основних напрямів його інтенсифікацій. Вона забезпечує підвищення врожайності культур та продуктивності праці.

Органічні добрива поліпшують фізичні та фізико-хімічні показники ґрунту, є додатковим джерелом ґрунтового живлення й вуглекислого газу, поліпшують біологічну активність ґрунту на противагу патогенній мікрофлорі, підвищують ефективність застосування мінеральних добрив. Проте вносити гній чи гноївку безпосередньо під картоплю для переробки не рекомендовано, краще – сидерати. Основою забезпечення елементами

живлення столової картоплі є внесення мінеральних добрив. В отриманні високого та якісного урожаю бульб принципово є їх збалансованість [6].

Зазвичай вносять гній із розрахунку 30-40 т/га, але не більш як 60-80 т/га [7]. Необхідно відмітити, що раціональні норми внесення добрив підприємницькими структурами Тернопільської області суттєво зменшилися із настанням кризових явищ в економіці України на початку 90-х років ХХ ст. (рис. 3).

*Рис. 3 – Динаміка показників щодо внесення органічних добрив на 1 га посівної площі, тонн
Розроблено на основі даних джерела [3]*

Для підвищення ефективності хімізації важливо раціонально використовувати добрива. При цьому слід пам'ятати про те, що мінеральні добрива дають найвищий економічний ефект в поєднанні з органічними, передусім з гноєм.

Промислова переробка картоплі в Україні – це перспективна галузь, яка здатна не лише забезпечити населення широким асортиментом продуктів харчування, збут вирощеної сільськогосподарськими товаровиробниками сировини, а й збалансування на економічно вигідній основі інтересів суб'єктів ринку.

Провідною позицією є вирощування та переробка картоплі на харчові цілі. Для виробництва харчових продуктів важлива умова – вміст сухих речовин, оскільки це забезпечує збільшення виробництва готової продукції на виході. Необхідною умовою є використання сортів із низьким вмістом редуруючих цукрів, які впливають на ступінь потемніння картоплі при переробці [8].

Цінність картоплі пояснюється наявністю в ній білка (1,5 – 3 %), оскільки його харчова цінність вища від білка в інших

сільськогосподарських культурах. Наявності клітковини в картоплі містить калій, який потрібний організму людини для травних процесів і роботи серця. Важливою складовою картоплі є вміст вітаміну С та наявність інших вітамінів. Калорійність картоплі лише вдвічі нижча від калорійності м'яса та яєць та в 2-4 рази перевищує калорійність моркви, капусти і помідорів [9].

Головною проблемою експорту є неконкурентоспроможність картоплі, що зумовлено високою витратністю виробництва в умовах застарілих технологій, низькими сортовими якостями бульби, тим, що немає ефективної маркетингової діяльності, потрібної для просування продукції на зовнішній ринок [10].

До основних заходів підвищення ефективності експортного потенціалу необхідно віднести:

1. Підвищення рівня конкурентоздатності товарів через покращення показників якості продукції вітчизняної селекції.
2. Диверсифікація виробництва.
3. Зменшення витрат на виробництво власної продукції.
4. Встановлення тісних контактів із контрагентами.
5. Мінімізація витрат на транспортування.
6. Проведення маркетингових заходів.
7. Гнучка цінова політика.

Висновки. Ключовими складовими формування конкурентоспроможної агропродукції галузі України мають стати підвищення її якості до рівня світових стандартів із докорінною зміною системи заготівлі та зберігання продовольчої картоплі.

Однією з умов збільшення виробництва картоплі в Україні в ринкових умовах є суттєвий вклад у розвиток переробної галузі цього продукту, налагодження випуску нових продуктів. Є необхідність у виготовленні замороженої картоплі, картопляного грануляту (сушеної картоплі, сухого пюре, борошна, тощо), тобто продуктів транспортабельних із довгим строком зберігання, а також переробка картоплі на спирт та крохмаль.

Створення єдиної систему заходів, до яких повинні входити такі як: державне регулювання галузі, обґрунтована податкова політика, зниження цін на матеріально-технічні засоби, регулювання фінансово-кредитного механізму для залучення інвесторів в даний сектор, розвиток

селекції, а також розвиток інфраструктури в сільській місцевості дасть поштовх для стабільного розвитку даної галузі в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондарчук А. А. Стан картоплярства в Україні та перспективи його розвитку / А.А. Бондарчук // Вісник аграрної науки. – 2006. – № 3/4. – С. 49–51.
2. Статистичний щорічник Тернопільської обл. за 2016 рік / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Терноп. обл. –Т., 2017. – 429 с.
3. Витрати на виробництво продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2016 рік : статистичний бюлетень / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Тернопільській обл. – Т., 2017. – 25 с.
4. Рентабельність картоплі у 2016-му дорівнювала нулю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://propozitsiya.com/ua/cogorich-rentabelnist-kartopli-dorivnyuvala-nulyu-eksperti>.
5. Васильєва Н.К. Прогнозування цін у галузі рослинництва в Україні та її регіонах / Н.К. Васильєва // Економіка та управління національним господарством. – 2013. – № 11-12(2). – С. 26-29.
6. Разкевич М. Картопля для переробки – удобрення та захист / М. Разкевич // Плантатор. – 2014. – № 3. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.agrotimes.net/journals/archive/119-plantator>.
7. Шувар І. Особливості технології вирощування картоплі / І. Шувар // Агробізнес Сьогодні. [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/153-osoblyvosti-tekhnologii-vyroshchuvannia-kartopli.html>.
8. Картопля / [А. А. Бондарчук, І. Бугаєва, М. Ю. Власенко та ін.] : за ред. А.А. Бондарчука, М. Я. Малоцького, В. С. Куценка.–Біла Церква,2007. –Т. 3. – 536 с.
9. Картопля / [В. А. Вітенко, В. С. Куценка, М. Ю. Власенко та ін.] ; за ред. В.А. Вітенка, В.С. Куценка, М. Ю. Власенка. – К. : Урожай, 1990. – 256 с.
10. Демченко Р. Ринок картоплі в Україні / Р. Демченко // Пропозиція. – 2009. – № 2. [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.propozitsiya.com.